

***THE PALACE OF DREAMS – BETWEEN THE PHANTOM OF TOTALITARIANISM
AND THE FANTASIES OF LITERATURE***

Alexandru-Gabriel Soare, PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The totalitarianism and its effects over literature and over the common man represent a recurrent theme in the works of Ismail Kadare. This theme is also used in his novel, The Palace of Dreams, but this novel is also a novel about a novel, about literature. Either it is about the fears of a young writer in front of his own work, written or not yet written, either it is about literature and how it works, either it is about the totalitarianism machinery and the horrors it brings along and causes, the novel can have many interpretations. This overlap of layers and this density create the perfect environment for the novel to communicate different messages to different receptors from different contexts.

Keywords: totalitarianism, communism, Kadare, literature, interpretation.

Palatul Viselor este un roman care poate fi apucat din mai multe părți și din niciuna singură. În momentul în care îl privești în ansamblu ca pe un instrument muzical cu coardă, totul pare limpede. Întocmai ca gusla și lauta din roman, coarda unică poate fi urmărită cu ușurință de la distanță. Însă atunci când vrei să o apuci, constăți că există și alte coarde pe care nu le-ai putut vedea din unghiul anterior astfel că ceea ce părea o treabă ușoară a devenit una destul de dificilă. Când apuci coarda constăți că nu o poți separa de celelalte și că ele sunt înnodate într-un fel misterios care îți scapă. Astfel, nu o poți separa, poți doar să o acordezi, însă și aici are loc un fenomen interesant ce constă în faptul că nu o poți acorda fără să modifici sunetul celorlalte coarde.

În momentul în care este invocată balada pe care o au Qyprilliii, naratorul aduce și readuce în atenție eposul pe care Mark-Alem îl vede acompaniat de niște instrumentele muzicale la fel de grandioase și uriașe precum eposul însuși: „Deoarece auzise vorbindu-se atât de mult despre faimosul epos, trăise cu impresia că instrumentele muzicale cu care era acompaniat trebuie să fie și ele extraordinare, chiar uriașe, cărate cu greu de muzicanți, complicate și strălucitoare. Dar gusla nu era altceva decât un instrument simplu de lemn, ușor și numai cu o singură coardă. Era absolut incredibil că eposul cel străvechi și vestit putea fi readus la viață doar cu o bucată de lemn cu o coardă întinsă deasupra. Acum, după ce văzu și lăuta, dezamăgirea îi fu și mai mare. Încă de când îl auzise pe Kurt vorbind despre varianta albaneză a baladei, își închipuise, fără să știe de ce, că aspectul lăutei albaneze avea să repare impresia pe care i-o făcuse gusla. Se așteptase ca lăuta să fie nu numai uriașă și grea, ci și pătată de sângele care țâșnea prin toți porii eposului. Când colo, ea era la fel de simplă ca și gusla, o bucată de lemn cu o gaură la mijloc, peste care se întindea aceeași coardă unică.”¹ Dezamăgirea încercată de Mark-Alem la vederea instrumentelor este înlocuită de plăcerea descoperită surprinzător la auzul sunetelor instrumentelor ce acompaniază balada. Același lucru se petrece și în cazul romanului scriitorului albanez ce pare că are o singură coardă, însă

¹ Ismail Kadare, *Palatul Viselor*, traducere din albaneză de Marius Dobrescu, Editura Humanitas, București, 2007, p. 160.

odată pusă în mișcare, aceasta antrenează alte și alte coarde ce stăteau ascunse în umbra a ceea ce părea a fi „coarda unică”.

Principala etichetă ce i se lipește romanului *Palatul Viselor* dă seama despre caracterul subversiv al scrierii ce denunță sistemul totalitar. Este o operă apărută inițial în 1981 și interzisă în Albania. Romanul cunoaște forma sa finală în anul 1990 când este publicat într-o țară liberă, democrată, țara de exil a lui Ismail Kadare: Franța. Simplificând lucrurile și scuturând nuanțele, romanul pune (din nou) problema sistemului totalitar și a impactului său în artă, literatură și în viața cotidiană. Aceasta este „coarda unică”, cea mai vizibilă și cea mai evidentă. Odată pus arcușul pe ea, începe să sune și să stimuleze și celelalte coarde.

Palatul Viselor reprezintă un loc misterios ce stârnește atât admirația, cât și respectul. Este numită „instituția fantomă”, dar aceasta este capabilă să aplice lovituri dintre cele mai dureroase. Singurul lucru sigur despre Palatul Viselor este că nu poți fi sigur de nimic. Principiile care acționează instituția par să fie invizibile celor neinițiați și, într-o anumită măsură, nu pot fi percepute nici măcar de cei de la conducerea Palatului. Această negură care înconjoară Palatul Viselor este accentuată de-a lungul operei. „[Mark-Alem] Se convingea din ce în ce mai mult că Tabir Saray colcăia de tot felul de indivizi ciudați și de mistere.”²

Ceea ce contribuia la păstrarea acestui mister era secretul pe care trebuiau să-l păstreze slujbașii Palatului. Totul era un secret și i se spune asta încă de la angajare: „Cel mai important lucru care ți se cere, urmă funcționarul, este o discreție deplină. Să nu uiți niciodată că Tabir Saray este o instituție închisă ermetic.”³ După o bună bucată de vreme în care Mark-Alem a lucrat la Palat și a fost chiar avansat, instituția încă are secrete pe care nu le descoperă în totalitate, ci mai mult le deduce. Cu fiecare avansare, cu fiecare trecere de la un departament la altul, secretul se adâncește și mai tare: „Și un ultim sfat: toată activitatea de la Tabir Saray constituie un mare secret, dar Interpretarea este secretul-secretelor. Nu uita asta.”⁴

Însăși clădirea Palatului Viselor amplifică această incertitudine cu privire la instituție și o face mai ales față de proprii angajați. Nu o dată Mark-Alem se pierde prin culoarele și sălile Palatului. Cu fiecare sală prin care trece personajul, cu fiecare senzație că a mai trecut prin acel loc, se conturează un Palat al Viselor labirintic: „Clădirea părea părăsită. (...) Era liniștea care se lăsa imediat după pauză. Mark-Alem merse mult, în nădejdea că va întâlni pe cineva, dar nu întâlni pe nimeni. Uneori i se părea că aude pași undeva înainte sau lateral, după colț, dar îndată ce ajungea acolo pașii păreau a se îndepărta, răsunând ori la etajul de sus, ori la cel de jos. (...) Mergea întruna. Coridoarele i se păreau când cunoscute, când necunoscute. Nu se auzea nici o ușă deschizându-se. Urcă la etaj pe niște trepte largi, apoi coborî două etaje. Peste tot era la fel: liniște și pustiu.”⁵ La fel de complicat este să ajungi și la arhivă, acolo unde se întâmplă să ajungă, deși nu era niciun semn că ar fi fost pe drumul cel bun. La un moment dat, Mark-Alem este chiar cuprins de disperare: „Acum i părea că, de când se angajase în instituția aceea, nu făcuse altceva decât să se învârtească pe coridoarele clădirii, fără să găsească niciodată ceea ce căuta.”⁶ În plus, unele zone precum camerele de izolare îi rămân necunoscute lui Mark-Alem. Accesul fizic în acel spațiu îi este îngrădit de

² *Ibid.*, p. 90.

³ *Ibid.*, p. 19.

⁴ *Ibid.*, p. 74.

⁵ *Ibid.*, p. 74.

⁶ *Ibid.*, p. 130.

prezența paznicului, însă reușește să recupereze informația lipsă de la alți funcționari ai Palatului.

Instituția capătă nuanțe mult mai sumbre și mai înfricoșătoare pe măsură ce se conturează un Palat-Infern. Sălile prin care se rătăcește Mark-Alem sunt, evident, dantești. Pe măsură ce avansează în funcție, se adâncește din ce în ce mai tare în cercurile infernului și în sălile labirintului până când, spre finalul operei, ajunge să-și găsească adăpostul în Palat. Ceea ce înainte îi producea angoase și stări la marginea disperării, se transformă în singura lui posibilitate de a se simți în siguranță. Așa cum în *Aprilie spulberat*, membrul familiei care s-a răzbunat se refugiază în casă pentru a nu fi ucis la rândul său, la fel se retrage și Mark-Alem în carapacea sa: „Știa că acolo, la doi pași în fața lui, se află primăvara și dragostea, dar se prefăcu că nu le vede, speriat că l-ar fi putut scoate din vraja Palatului. I se părea că se află acolo pentru a se apăra de ele și, în clipa în care, atras de frumusețile vieții, va ieși din adăpost, deci în momentul trădării, abulia în care trăia va lua sfârșit.”⁷ Minotaurul s-a închis singur în labirintul său.

Această imagine de Palat-infern în care se trezește Mark-Alem este accentuată la tot pasul și conturată de cele mai banale dintre lucruri cum ar fi lumina ce intră pe fereastră: „Inima nu i-ar fi bătut mai năvalnic dacă s-ar fi apropiat de un abis! Pentru că și lumina care intra de afară părea izvorâtă din iad.”⁸

Atât aspectul de labirint, cât și asemănarea cu un infern desenează în culori sinistre schițele mașinăriei Palatului Viselor. Mecanismul instituției, deși ascuns vederii chiar și în cazul angajaților din Palat, funcționează precis și implacabil astfel că celui care este prins în angrenaj nu îi mai rămân multe opțiuni pentru a amâna impactul căci evitarea lui este aproape imposibilă.

Deși există pante ascendente și descendente în istoria Palatului Viselor, acesta este surprins în poveste într-unul din vârfurile sale de activitate. Sistemul a fost pornit, a fost uns în permanență, a căpătat o atât de mare viteză încât este destul de dificil chiar și să fie ținut sub control.

Cititorul are ocazia de a urmări „marele mecanism al Palatului”⁹ în totalitatea sa. Astfel, momentul în care Mark-Alem este prins pe banda mașinăriei este evidențiat chiar de la angajare, de la prima sa venire la Palatul Viselor atunci când deja nu mai poate acționa și se lasă purtat: „(...) nou-venitul o porni spre coridor ca împins de o mână nevăzută.”¹⁰ Ulterior, Mark-Alem este purtat pe banda mașinăriei până în punctul în care se intersectează cu alte benzi iar acesta se pierde printre funcționarii Palatului: „Mark-Alem urcase scările și mergea acum alături de alte zeci de slujbași, înghițiți unul după altul de ușile deschise de o parte și de alta a coridorului. (...) începu să-l apese din nou teama, o teamă crescândă, ritmată, transformându-l în același funcționar anonim, pierdut în mecanismul acela gigantic.”¹¹ Gradația continuă pentru a culmina cu acapararea completă a lui Mark-Alem și integrarea lui în mecanism atunci când este avansat din nou, de data aceasta în funcția de prim-adjunct al directorului general, el devenind astfel una dintre roțile prin care învârte întreg mecanismul

⁷ *Ibid.*, p. 204.

⁸ *Ibid.*, p. 186.

⁹ *Ibid.*, p. 27.

¹⁰ *Ibid.*, p. 8.

¹¹ *Ibid.*, p. 89.

pe care nu îl poate opri, dar nici nu își dorește. De la început este prins în vârtejul Palatului și va continua să fie purtat de acesta chiar și atunci când va ajunge la conducerea instituției.

Un alt aspect care ajută la lipirea etichetei ce sugerează că este vorba de o carte despre totalitarism este referirea indirectă la mecanismul Securității, la anchete, la denunț și la autodenunț. Camerele de izolare ale Palatului, cele prin care nu i se permite lui Mark-Alem să se rătăcească, dosarele celor care sunt chemați pentru „lămuriri suplimentare”, denunțul invocat ca amenințare în cearta iscată la nivelul funcționarilor însărcinați cu transportul viselor sau al autodenunțului în cazul celor cu „ochi de lup” reprezintă trimiteri evidente la practicile sistemului totalitar comunist din întreaga Europă de est.

Tot analizând această coardă a denunțării totalitarismului, arcușul o atinge și dezvoltă alte și alte coarde mai puțin vizibile, dar care produc un sunet la fel de clar și de interesant odată ce sunt atinse.

Instituția Palatului Viselor poate simboliza hățișurile prin care trebuie să răzbată un tânăr scriitor întruchipat în Mark-Alem. Trecerea prin numeroasele etape ale scriiturii, de la selecționarea scenelor, atenția la legăturile dintre episoade, găsirea interpretărilor și păstrarea coerenței, teama în fața operei scrise sau nescrise, rătăcirile prin locuri ce par cunoscute, ecoul propriilor pași care par ai altuia reprezintă o altă coardă pe care se poate cânta.

De asemenea, literatura în general poate fi văzută și cântată în *Palatul Viselor*. Apare problema catalogării cărților, lumea cenușie din afara Palatului Viselor poate reprezenta o lume fără literatură. Apare chiar și problema textului care poate fi interpretat în mai multe feluri, precum și jocul dintre interpretare și reinterpretare ce se poate perpetua la infinit: „Era mulțumit și, tocmai când se pregătea să se apuce de al cincilea vis, ceva inexplicabil îl împinse să recitească interpretarea primului. Îndoiala îl cuprinse din nou. Poate că am greșit, poate că nu e așa, își repetă în gând. Încet-încet se convinse că interpretarea era într-adevăr greșită.”¹²

Un alt punct în care coardele sunt înnodate are în vedere legătura dintre lumea din Palatul Viselor, infernul viselor, și lumea din afară, lumea considerată a fi cea reală. În discuția dintre Mark-Alem și Vizir, cel din urmă îi spune: „Important este care lume o domină pe cealaltă (...). Unii cred că lumea groazei, a viselor, într-un cuvânt lumea voastră, este cea care conduce lumea reală, continuase Vizirul. Eu cred însă că totul pornește de aici, din lumea noastră. Visele, coșmarul, delirul sunt, la urma urmei, un fel de găteală cu care ei scot la suprafață ceea ce-i interesează. Pricepi ce vreau să spun? Visele sunt instrumentul cu care ei scot din adâncul puțului doar ceea ce vor să scoată”¹³. Literatura poate face exact același lucru iar careta marcată cu litera „Q” în care Mark-Alem simțea că străbate „spațiul dintre două lumi, fiecare din ele contestând supremația celeilalte”¹⁴ poate reprezenta însăși cartea marcată prin mai multe litere ce reprezintă vehiculul dintre lumea reală și cea ficțională.

Nici o viziune asupra cercetării literare nu poate fi exclusă. Așa cum Mark-Alem poate ilustra un tânăr scriitor, la fel poate lua chipul unui tânăr cercetător care este torturat de interpretările pe care le dă operelor sau de teama de a nu putea găsi o interpretare. Se ajunge din nou la permanenta eroare ce stă deasupra fiecărei interpretări: „Ori de câte ori crezuse că lucrurile sunt clare, apăruseră subit o mulțime de dubii și, ceea ce i se păruse evident până

¹² *Ibid.*, p. 80-81.

¹³ *Ibid.*, p. 124.

¹⁴ *Ibid.*, p. 125.

atunci devenea dintr-odată extrem de neclar. Treaba asta e o nebunie, repeta acoperindu-și ochii cu palmele. Coșmarul unei posibile greșeli îl urmărea pas cu pas. Avea momente în care credea că toate interpretările sunt greșite și că doar întâmplător ar fi putut cineva să dea soluția corectă”¹⁵.

Continuând glisarea pe alte coarde învecinate, iese la suprafață aceea care cântă structuralismul. Ea este în continuarea celei despre literatură, dar subliniază rolul curentului literar și lingvistic în interpretarea operei: „Interpretarea este în primul rând o muncă de creație. Nu trebuie exagerat cu învățatul unor reguli și simboluri. Important este să știi câteva principii, ca la algebră. Și nici acelea nu sunt bătute în cuie, altfel munca nu ar avea nici o rațiune. Arta celor care interpretează visele începe acolo unde se sfârșește rutina. Cea mai mare atenție trebuie să i-o acorzi interacțiunii dinre simboluri”¹⁶. Iar ideea aceasta revine: „Erau o mulțime de simboluri, dar nu se legau aproape deloc. Iar într-un vis, raporturile dintre simboluri sunt mai importante decât simbolurile înseși”¹⁷. Sau poate este vorba tot despre munca unui cercetător ori a vreunui critic. Sau poate tot acest proces de selecționare și de interpretare este pus pe umerii unui editor: „(...) o interpretare greșită era considerată mai puțin gravă decât una de selectare, când visul este aruncat la coș ca lipsit de importanță”¹⁸.

Legăturile care se creează între real și ireal, între lumea reală și Palatul Viselor, între vis și moarte sau chiar între succes și înfrângere se suprapun și dau și ele impresia unei „coarde unice”. Aceasta vibrează din nou în lăuta albaneză și în gusla și cântă balada Qyprilliilor. Actualizarea mitului sacrificiului pentru ridicarea unei construcții, jertfa pusă în slujba creației și-a pus amprenta în cronică familială și se pare că păstrează o constanță. Acest mit al sacrificiului este, totodată, o ilustrare a suferințelor creației în momentul producerii literaturii sau artei în general. Tot acest infern în care s-a închis Mark-Alem, labirintul în care vechiul Mark-Alem s-a pierdut iar noul Mark-Alem poate că ar putea să iasă cu singura condiție să vrea, reprezintă tot un sacrificiu pentru creație: continuă cronică familială.

Această iluzie a coardei unice prezintă avantajul de a putea transmite aproape orice aproape oricui. O operă scrisă și publicată inițial în timpul comunismului, interzisă, revizuită și republicată într-o altă versiune în altă țară cu un alt sistem ilustrează faptul că și operele subversive, scrise într-un regim opresiv, pot propaga mesaje ce pot dăinui și după schimbarea sistemului și nu se limitează la un singur context sau la un anumit tip de cititor. Sunetul produs de un astfel de instrument cu o coardă unică poate suna în același timp tradițional, clasic, pop sau *cool*.

Bibliografie

Kadare, Ismail, *Palatul Viselor*, traducere din albaneză de Marius Dobrescu, Editura Humanitas, București, 2007.

Sinani, Shaban, *Le Dossier Kadaré* urmat de *La Vérité des souterrains*, Ismail Kadaré avec Stéphane Courtois, tradus din albaneză de Tedi Papavrami, Odile Jacob, Paris, 2006.

¹⁵ *Ibid.*, p. 77.

¹⁶ *Ibid.*, p. 73-74.

¹⁷ *Ibid.*, p. 94.

¹⁸ *Ibid.*, p. 46.